

وضعیت تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی در کودکان ۴-۱ ساله مهدکودک‌های تهران در سال ۱۳۹۲

رؤیا یاوریان^{۱*}، فریبا سهرابی^۲، ماه منیر حقیقی^۱

۱. استادیار گروه روان‌پزشکی، دانشکده علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارومیه، ارومیه، ایران
 ۲. کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۴/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۸/۱۲

چکیده

زمینه و هدف: تحول در طی سال‌های اولیه زندگی بسیار مهم و متفاوت از تحول در دوره‌های بعدی است و چگونگی آن، وضعیت فرد را در طول چرخه زندگی تحت تأثیر قرار می‌دهد. سه حوزه مهم در تحول کودک شناخته شده است: جسمی، هیجانی - اجتماعی، و زبانی - شناختی. هدف از این پژوهش تعیین سطح تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان ۴ - ۱ ساله مهدکودک‌های شهر تهران بود.

روش: برای انجام این پژوهش زمینه‌یابی - تحولی، ۱۳۸ کودک ۴ - ۱ ساله (۶۸ دختر و ۷۰ پسر) از شش مهدکودک مناطق مختلف تهران در سال ۱۳۹۲ به‌طور تصادفی انتخاب شدند. وضعیت تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی این کودکان بر اساس مصاحبه با مادران و مربیان و مشاهده کودکان، در جدول تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی مشخص شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آمار توصیفی، آزمون تک‌نمونه‌ای کالموگروف - اسمیرنوف و t تک‌نمونه‌ای استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد میانگین نمرات مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان ۲ - ۱ ساله به‌طور معناداری پایین‌تر از میانگین نمرات ملاک است ($p < 0/001$). میانگین نمرات مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان ۳ - ۲ ساله و ۴ - ۳ ساله در حد میانگین نمرات ملاک است (به ترتیب $P < 0/094$ و $P < 0/089$).

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج این مطالعه می‌توان گفت تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان ۲ - ۱ ساله کم‌تر مورد توجه واقع شده است و به نظر می‌رسد عوامل فرهنگی، اجتماعی، و آموزشی نقش مهمی در این زمینه داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: مهارت‌های هیجانی اجتماعی، تحول، مهدکودک

*نویسنده مسئول: رؤیا یاوریان، استادیار گروه روان‌پزشکی، دانشکده علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارومیه، ارومیه، ایران.

تلفن: ۰۴۴-۳۲۷۲۲۹۳۲

ایمیل: mh_m_haghighi@yahoo.com

مقدمه

روابط اجتماعی جنبه اصلی زندگی افراد است. کسب، تحول و نگهداری مهارت‌های اجتماعی در تمام طول زندگی بسیار مهم است. برقراری تعاملات اجتماعی مؤثر و مناسب جهت موفقیت فرد در موقعیت‌های گوناگون (مانند خانه، مدرسه، کار و رویدادهای اجتماعی) و با دامن‌های از افراد مختلف (مانند خانواده، دوستان، افراد مهم زندگی، مراقبان و سایر اعضای اجتماع) ضروری است. تعاریف متعددی برای مهارت‌های اجتماعی ارائه شده است. بر اساس تعریف گرشام و الیوت مهارت‌های اجتماعی مجموعه رفتارهای فراگرفته قابل قبولی است که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه مؤثر داشته و از عکس‌العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند (۱). جدا کردن تحول هیجانی و اجتماعی در اوایل زندگی کار آسانی نیست. حالات هیجانی نوزاد در ابتدا به احساس آسایش و عدم آسایش وی مربوط می‌شود؛ یعنی زمانی که در تغذیه نوزاد تأخیری روی دهد یا خیس باشد، برانگیخته شده و واکنش‌های هیجانی بروز می‌دهد. از زمانی که کودک در یابد وجود مادر برای ارضای نیازهای وی ضروری است، اولین زمینه‌های آگاهی از عوامل مؤثر در اجتماعی شدن به وجود می‌آید بنابراین کم‌تر می‌توان زمینه‌های هیجانی و اجتماعی را به‌طور جداگانه مورد بررسی قرار داد (۲).

تحول مناسب مهارت‌های هیجانی - اجتماعی موضوعی چالش برانگیز برای والدین و متخصصان مربوط به امور کودکان است زیرا شرط اساسی برای استفاده مؤثر از سایر مهارت‌های رفتاری مثل توانایی همراه شدن با دیگران و موفقیت‌های تحصیلی بعدی بوده و عامل پیش‌بینی‌کننده قوی برای سازش‌یافتگی‌های هیجانی - اجتماعی در آینده است (۳) و (۴). عدم کسب مهارت‌های اجتماعی باعث شکست تحصیلی، افزایش مشکلات رفتاری درون‌نمود^۲ مانند افسردگی، غمگینی، احساس تنهایی و مشکلات رفتاری

برون‌نمود^۳ مانند پرخاشگری و ضعف در مهارت‌های هیجانی‌ها می‌شود (۵ و ۶).

سال‌های اول زندگی نقش مهمی در تحول روان‌شناختی و سلامت روانی افراد دارد (۷). در پیشینه پژوهشی نیز بر نقش محوری ظرفیت کودکان خردسال در مدیریت هیجان‌ها، رفتارها، برقراری ارتباط با همسالان و تأثیر آن بر کیفیت ارتباط‌های بعدی تأکید ویژه‌ای شده است (۸ و ۹). با وجود توانمندی کودکان برای برقراری ارتباط، هنگام تولد دانش و مهارت لازم را برای برقراری ارتباط‌های دوستانه ندارند و برای کسب مهارت و تسلط بر آن به زمان، دامن و وسیعی از تجربه‌های اجتماعی و تحول بهنجار نیاز دارند. کسب مهارت از طریق حمایت و آموزش‌های مناسب که توسط بزرگ‌سالان در طی سال‌های اولیه زندگی ارائه می‌شود، تسهیل می‌شود (۱۰). در یک پژوهش اخیر، اثرات مثبت آموزش رفتارهای محبت‌آمیز بر صلاحیت اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی گزارش شد (۱۱).

علاوه بر خانواده، محیط اجتماعی نیز نقش مؤثری در تحول هیجانی - اجتماعی کودکان دارد (۱۲). مریبان و گروه همسالان به‌عنوان دو عامل اصلی تأثیرگذار بر سازش‌یافتگی هیجانی اجتماعی کودکان محسوب می‌شوند (۱۳). خانواده‌ها و مدارس که امکانات و موقعیت‌های مناسب برای تحول صلاحیت‌ها و مهارت‌های اجتماعی فراهم می‌کنند باعث ایجاد پیوندهای قوی بین کودکان و نهادهای اجتماعی می‌شوند. وجود این پیوندها احتمال بروز مشکلات رفتاری را کاهش می‌دهد (۱۴).

در بررسی متون، پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه مهارت‌های هیجانی - اجتماعی عمدتاً محدود به کودکان سنین دبستان و پیش‌دبستان بوده است و در اغلب این مطالعات اثرات مداخلات آموزشی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان با نیازهای ویژه (گروه‌های مختلف مانند کودکان مبتلا به اختلال

3. Externalizing

1. Gershom & elyot
2. Internalizing

تعیین وضعیت تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی در کودکان ۴-۱ ساله مهد کودک‌های تهران انجام شد.

روش

الف) طرح مطالعه و شرکت کنندگان: طرح این پژوهش، زمینه‌یابی - تحولی است. جامعه آماری شامل تمامی کودکان مهد کودک‌های شهر تهران در سال ۱۳۹۲ بود. برای انتخاب نمونه مورد پژوهش در ابتدا پس از انجام هماهنگی‌های لازم با مسئولین مهد کودک‌های شهر تهران و اخذ مجوز از آنها، با توجه به میزان همکاری آنها و در نظر گرفتن حجم نمونه، شش مهد کودک از مناطق مختلف شهر تهران به صورت تصادفی انتخاب شدند. تمامی کودکان ۴-۱ ساله این مهد کودک‌ها، به عنوان نمونه پژوهش در نظر گرفته شدند. کودکانی که دارای مشکلات ذهنی، گفتاری و رفتاری بودند یا مادران آنها رضایت و همکاری لازم را نداشتند از مطالعه خارج شدند. در نهایت ۱۳۸ کودک ۴-۱ ساله (۷۰ پسر و ۶۸ دختر) وارد مطالعه شدند. این افراد در گروه سنی ۲-۱ ساله ۴۷، ۳-۲ ساله ۴۰ و ۴-۳ ساله ۵۱ کودک بودند. لازم به توضیح است از بررسی کودکان زیر یک سال به علت تعداد کم آنها صرف نظر شد.

ب) ابزار: جدول تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی^۶: این جدول در سال ۱۹۹۲ در دانشگاه یوتا در آمریکا تهیه شده و ۱۵ سال قبل از انتشار مورد استفاده و تأیید متخصصان قرار گرفته است. این جدول شامل ۴۴ مهارت اصلی و هر مهارت دربرگیرنده یک تا چهار مهارت فرعی است که جمعاً ۹۷ مهارت را شامل می‌شود. این مهارت‌ها بر اساس تحول طبیعی کودک تنظیم شده است و مهارت‌هایی که کودکان به طور طبیعی از تولد تا ۵ سالگی در زمینه مهارت‌های هیجانی - اجتماعی یاد می‌گیرند را نشان می‌دهد. کودکان به طور طبیعی می‌توانند تا پایان یک، دو، سه، چهار و پنج سالگی به ترتیب ۲۴، ۴۵، ۶۱، ۷۶ و ۹۷ مهارت این جدول را کسب کنند. با

نارسایی توجه / فزون‌کشی^۱ (۱۵)، ناتوانی‌های یادگیری^۲ (۱۷) و اختلال طیف اوتیسم^۳ (۱۸) و اختلال نافرمانی مقابله‌ای^۴ (۱۹) مورد بررسی قرار گرفته است. در اغلب این گونه مطالعات جهت تعیین وضعیت مهارت‌های اجتماعی کودکان، از مقیاس‌های درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی استفاده شده است. به عنوان نمونه در دو مطالعه که یکی با هدف بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباط مؤثر والد‌محور بر مهارت‌های اجتماعی کودکان کم‌شنوا (۲۰) و دیگری با عنوان بررسی مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری کودکان پیش‌دبستان ایرانی (۶) انجام شده از نظام درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستان (گرشام و الیوت) استفاده شده است. در پژوهش دیگری از نسخه فارسی پرسشنامه غربالگری اختلال‌های اجتماعی - هیجانی پیش‌دستانی میلر به منظور تعیین مهارت‌های اجتماعی هیجانی کودکان پیش‌دستانی استفاده شده است (۲۱). تنها در دو پژوهش از جدول تحول مهارت‌های اجتماعی میشل^۵ جهت بررسی سطح تحول مهارت‌های اجتماعی کودکان ۶-۴ ساله استفاده شده است (۲۲ و ۲۳). در مطالعه حاضر نیز از این جدول (میشل) جهت بررسی تحول مهارت‌های اجتماعی استفاده شده است.

با وجود نقش تحول مهارت‌های اجتماعی در تحول و سازش‌یافتگی فرد در طول زندگی و اهمیت سال‌های نخستین زندگی در رشد این مهارت‌ها، مطالعات اندکی در زمینه تعیین وضعیت مهارت‌های اجتماعی در کودکان زیر ۴ سال انجام شده است و اغلب این مطالعات محدود به کودکان سنین دبستان و پیش‌دبستان بوده و بیشتر مطالعات به بررسی اثرات مداخلات آموزشی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان با نیازهای ویژه پرداخته‌اند، بنابراین پژوهش حاضر با هدف

1. Attention deficit hyperactivity disorder
2. Learning disorder
3. Autism
4. oppositional defiant disorder
5. Mitchell

6. Social-emotional skills development chart

مهارت‌هایی که در محیط خانه قابل ارزیابی بودند، وضعیت تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان در جدول مربوطه ثبت شد. پس از نمره گذاری اطلاعات ثبت شده در جدول، جهت تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی (میانگین، میانه و...) و آمار استنباطی (آزمون تک‌نمونه‌ای کالموگروف - اسمیرنف، t تک‌نمونه‌ای و t برای گروه‌های مستقل) استفاده شد.

یافته‌ها

به منظور بررسی وضعیت مهارت‌های اجتماعی در کودکان مورد مطالعه و تعیین نمره ملاک یا بهنجار در نمونه، مشخصه‌های آماری حاصل از نمره‌های مقیاس تحول مهارت‌های اجتماعی به تفکیک سن کودکان در جدول ۱ گزارش شده است.

مشاهدات متوالی کودکان در موقعیت‌های طبیعی می‌تواند به ثبت نتایج اقدام کرد. این جدول می‌تواند در پی بردن به تأخیرهای تحولی و انجام مداخلات زودهنگام مفید باشد و در طی دهه‌های اخیر متخصصان و دست‌اندرکاران مسائل تربیتی کودکان، استفاده‌های فراوانی از این جدول کرده‌اند و مفید بودن آن مورد تأیید قرار گرفته است (۳). در ضمن جدول فوق بخشی از یک برنامه جامع ارزیابی، برنامه‌ریزی آموزشی و بازپروری کودکان از تولد تا ۵ سالگی است (۲۴).
ج) روش اجرا: پس از هماهنگی و کسب اجازه از مسئولین مهدکودک‌های مورد مطالعه و رعایت سایر ملاحظات اخلاقی، با مراجعه به مهدهای انتخاب شده، ارزیابی کودکان گروه نمونه با استفاده از جدول تحول مهارت‌های اجتماعی و از طریق مصاحبه با مادران، مربیان و مشاهده کودکان انجام شد. به این ترتیب که در هر مهدکودک در طی یک ماه، پس از مشاهده کودکان، مصاحبه با مربیان و مادران در رابطه با

جدول ۱: مشخصه‌های آمار توصیفی نمره‌های تحول مهارت‌های اجتماعی به تفکیک طبقه سنی کودکان

سن (سال)	دامنه نمره مقیاس	دامنه نمره مشاهده شده	میانگین	نما	چارک یکم (%۲۵)	چارک سوم (%۷۵)	کالموگروف-اسمیرنف
۱-۲	۲۵ - ۴۵	۲۰ - ۸۹	۳۴	۲۵	۲۵	۴۳	٪۵۲
۲-۳	۴۶ - ۶۱	۳۲ - ۹۷	۵۹	۶۰	۵۳	۶۹	٪۴۵
۳-۴	۶۲ - ۷۶	۵۰ - ۹۷	۷۵	۷۵	۶۶	۸۷	٪۵۳

نمره موجود برای این سن در جدول مهارت‌های اجتماعی است اما حد پایینی نمره‌ها در گروه‌های سنی ۲-۳ و ۳-۴ ساله پایین تر از حد بهنجار است. حد بالایی دامنه نمره‌ها در تمامی گروه‌های سنی بسیار بالاتر است و این نشان می‌دهد که در همه گروه‌های سنی، کودکانی در گروه نمونه قرار داشته‌اند که مهارت‌های اجتماعی آنها از حد بهنجار بالاتر بوده است. بر پایه داده‌های این ستون می‌توان نتیجه گرفت که دامنه توزیع نمره‌ها در همه گروه‌های سنی نسبتاً قابل ملاحظه است.

ستون چهارم جدول، بیانگر مشخصه آماری میانگین (صدک پنجاهم) برای نمره‌های مهارت‌های اجتماعی است. این نمره‌ها در واقع توزیع فراوانی گروه‌های نمونه را به دو قسمت مساوی

با توجه به جدول ۱، ستون دوم، دامنه نمره مهارت‌های اجتماعی را بر اساس جدول تحول مهارت‌های اجتماعی نشان می‌دهد؛ به بیان دیگر بر اساس این جدول که سطح کنش‌وری عمومی کودکان را در مهارت‌های اجتماعی تحولی نشان می‌دهد، انتظار می‌رود که یک کودک بهنجار ۱ تا ۲ ساله نمره ۴۵ را به دست آورد. این مقدار برای کودک ۲ تا ۳ سال دست کم برابر با ۴۶ و به صورت بهنجار برابر با ۶۱ است.

ستون سوم جدول بیانگر دامنه نمره‌های مشاهده شده کودکان به تفکیک سن است. برای نمونه، بر پایه این داده‌ها، حداقل نمره‌ای که یک کودک ۱ تا ۲ سال در گروه نمونه مورد مطالعه به دست آورده برابر با ۲۰ و تقریباً معادل با حداقل

نمره حاصل از این پژوهش برابر با ۲۰ است که مربوط به گروه ۱-۲ سال است؛ به بیان دیگر این گروه سنی از لحاظ تحول مهارت‌های اجتماعی بیشترین فاصله را با ملاک موجود دارد. از سوی دیگر کم‌ترین فاصله بین نمره ملاک جدول اجتماعی تحولی با نمره ملاک بهنجار حاصل از پژوهش، برابر با ۸ و متعلق به گروه سنی ۲-۳ سال است.

ستون هفتم جدول، چارک سوم یعنی صدک هفتاد و پنجم توزیع است و عددی را نشان می‌دهد که ۷۵ درصد کودکان نمره پایین‌تر از آن را به دست آورده‌اند. برای نمونه، در گروه سنی ۲ تا ۳ سال ۲۵ درصد افراد نمره برابر یا بالاتر از ۶۹ به دست آورده‌اند.

سرانجام در ستون هشتم نتایج مشخصه آماری آزمون تک‌نمونه‌ای کالموگروف اسمیرنوف آورده شده است که نشان می‌دهد توزیع نمره‌های تحول مهارت‌های اجتماعی در گروه‌های سنی مورد پژوهش نرمال است.

یکی دیگر از روش‌هایی که برای بررسی چگونگی وضعیت مهارت‌های اجتماعی کودکان گروه نمونه به کار گرفته شد آزمون t تک‌نمونه‌ای است. بر پایه این روش میانگین نمرات مشاهده‌شده مهارت‌های اجتماعی در هر گروه سنی با نمره ملاک بهنجار آنها بر پایه جدول تحول مهارت‌های اجتماعی مقایسه و معنادار بودن آن از لحاظ آماری تعیین شد. نتایج حاصل از این روش در جدول ۲ گزارش شده است.

تقسیم می‌کند برای نمونه، با آنکه بیشینه نمره گروه سنی ۳ تا ۴ سال برابر با ۹۷ است اما ۵۰ درصد کودکان این گروه نمره بالاتر از ۷۵ و ۵۰ درصد نمره پایین‌تر از ۷۵ به دست آوردند.

ستون پنجم جدول ۱ بیانگر نمای توزیع هر گروه سنی یعنی عددی است که بیشتر از همه تکرار شده است. ستون ششم جدول ۱ دربردارنده چارک یکم توزیع و بیانگر این است که ۲۵ درصد نمره‌ها برابر یا کم‌تر از اعداد مذکور است. اهمیت اعداد این ستون در آن است که نشان می‌دهد چه نمره‌ای در هر گروه سنی می‌تواند نشان‌دهنده ملاک بهنجار بودن یا سطح کنش‌وری عمومی در گروه کودکان باشد. به بیان دیگر در صورتی که بنا بر سنت پژوهش‌های تحولی، ملاک بهنجار بودن، نمره‌ای باشد که دست کم ۷۵ درصد افراد گروه نمونه به آن دست یافته‌اند، بنابراین بر پایه این ستون، نمره ملاک حد بهنجار مهارت‌های اجتماعی برای گروه سنی ۱ تا ۲ سال برابر با ۲۵ است؛ به این معنا که ۷۵ درصد افراد گروه نمونه نمره بالاتر از (یا برابر با) ۲۵ به دست آورده‌اند در حالی که بیشینه نمره برای این گروه سنی برابر با ۸۹ است.

برای گروه سنی ۳-۲ سال نمره ملاک برابر با ۶۰ است. به این ترتیب کودکانی که دست کم به ۵۳ مهارت در زمینه تحول اجتماعی دست یافته باشند بهنجار در نظر گرفته می‌شوند اما دامنه نمره این گروه سنی بر پایه جدول تحول مهارت‌های اجتماعی بین ۴۶ تا ۶۰ است؛ به این معنا که تحول بهنجار بر پایه جدول تحولی، دست یافتن به ۶۰ مهارت است. بیشترین فاصله بین نمره ملاک جدول مهارت‌های اجتماعی تحولی با

جدول ۲: خلاصه آزمون t تک‌نمونه‌ای برای مقایسه میانگین مشاهده‌شده با نمره ملاک مهارت‌های اجتماعی به تفکیک گروه سنی کودکان

سن	نمره ملاک	M	SD	d	T	df	p
۱-۲	۴۵	۳۶/۴	۱۳/۹	-۰/۹۵	-۴/۷	۴۶	۰/۰۰۱
۲-۳	۶۱	۶۱/۱	۱۳/۱	۰/۱	۰/۰۷۳	۳۹	۰/۹۴
۳-۴	۷۶	۷۵/۷	۱۲/۵	-۰/۲۳	-۰/۱۳۵	۵۰	۰/۸۹

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که سطح تحول کودکان این پژوهش در این دامنه سنی با سطح بهنجار در حد متوسط همخوانی دارد. مشاهده نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای در گروه

با توجه به جدول ۲، میانگین نمره مهارت‌های اجتماعی دو گروه سنی ۲-۳ و ۳-۴ سال با نمره ملاک سطح کنش‌وری عمومی مهارت‌های اجتماعی تحولی تفاوت معنادار ندارد؛

هستند. به منظور مقایسه تفاوت میانگین نمرات تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی بین دو جنس، از آزمون t برای گروه‌های مستقل استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول ۳ گزارش شده است.

سنی ۱-۲ سال نشان می‌دهد که سطح تحول اجتماعی این گروه به گونه متوسط با نمره ملاک تفاوت معنادار دارد. ملاحظه میانگین‌ها نشان می‌دهد که کودکان این پژوهش در این دامنه سنی دارای سطح تحول اجتماعی کم‌تر از ملاک

جدول ۳: میانگین و انحراف استاندارد و خلاصه آزمون t برای تفاوت دو جنس در مهارت‌های اجتماعی به تفکیک گروه‌های سنی

گروه‌های سنی	دختر		پسر		df	t
	M	SD	M	SD		
۱-۲	۳۴/۲	۹/۹	۳۸/۶	۱۷/۴	۴۴	-۱/۸
۲-۳	۶۱/۲	۱۱/۹	۶۱/۱	۱۵/۴	۳۸	۰/۰۳
۴-۳	۷۶/۲	۱۴/۱	۷۵/۳	۱۰/۸	۴۹	۰/۲۷

یافته‌های به‌دست آمده از گروه سنی ۱-۲ سال می‌توان به مطالب زیر اشاره کرد.

اغلب پژوهشگران قبول دارند که تقریباً نشانه‌های همه هیجان‌ها (شادی، تعجب، علاقه، ترس، خشم، غم و نفرت و...) در اوایل نوباوگی وجود دارد. این هیجان‌ها به مرور زمان کاملاً سازمان یافته می‌شوند. از طرفی وجود و نحوه ابراز همین هیجان‌ها در مادر، تحول هیجانی - اجتماعی کودک را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به عنوان مثال نشان داده شده است افسردگی در مادر می‌تواند تحول هیجانی - اجتماعی کودک را عمیقاً مختل کند (۲۵) و در مقابل رابطه توأم با اعتماد و حمایت بین مادر و مراقبت کننده اولیه با کودک نقش مؤثری در تحول هیجانی - اجتماعی کودک دارد (۲۶). در پژوهشی که اخیراً با هدف بررسی نقش صلاحیت خانواده در تحول مهارت‌های هیجانی اجتماعی کودکان ۱۲-۳۰ ماهه انجام شد مشخص شد حساس بودن مادر به نیازهای کودک در سنین ۱-۲/۵ سالگی جزو عوامل پیش‌بینی کننده تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودک است (۲۷).

با توجه به مطالب بالا می‌توان گفت احتمالاً وضعیت هیجانی مادران و کیفیت رابطه آنها با کودکان ۱-۲ ساله این پژوهش متناسب با نیازهای روان‌شناختی کودکان نبوده و این موضوع باعث ایجاد مشکلاتی در تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی آنها شده است.

با توجه به جدول ۳، بین میانگین نمرات دو جنس در گروه‌های سنی مختلف تفاوت آماری معنی‌داری وجود ندارد؛ بنابراین می‌توان گفت که مهارت‌های هیجانی - اجتماعی دختران و پسران گروه‌های مورد مطالعه یکسان است.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش به منظور تعیین سطح تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان ۱-۴ ساله مهدکودک‌های شهر تهران انجام شد. مقایسه میانگین نمره‌های مهارت‌های هیجانی اجتماعی کودکان مورد پژوهش با نمره ملاک نشان داد که این نمرات در مورد کودکان گروه سنی ۱-۲ سال به طور معنی‌داری پایین‌تر از نمره ملاک است ولی در مورد گروه‌های سنی ۲-۳ و ۳-۴ ساله معنی‌دار نیست و این بدان معناست که کودکان ۲-۳ و ۳-۴ ساله این پژوهش، مهارت‌های هیجانی - اجتماعی متناسب با سن خود را بر اساس جدول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی به دست آورده‌اند.

مطالعات متعددی در زمینه مهارت‌های اجتماعی کودکان انجام شده است ولی در اغلب آنها به اثربخشی مداخلات آموزشی در کودکان با نیازهای ویژه یا تعیین وضعیت مهارت‌های اجتماعی در کودکان بالای ۴ سال پرداخته شده است. جهت مقایسه نتایج به‌دست آمده از این پژوهش، مطالعه مشابهی در گروه‌های سنی ۱-۴ سال یافت نشد. در تحلیل

نوانسته‌اند مسئولیت خود را در زمینه تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان ۲-۱ ساله به نحو شایسته ایفا کنند. در مورد گروه‌های سنی ۳-۲ و ۴-۳ ساله، با توجه به اینکه پژوهش حاضر مقطعی بوده و اطلاعاتی از وضعیت قبلی این کودکان در دست نیست، تبیین یافته‌های به‌دست آمده از این گروه‌ها باید با احتیاط صورت گیرد. در مورد نتایج مربوط به این گروه سنی می‌توان به نقش همسالان در تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی اشاره کرد. اهمیت نقش همسالان در این سنین به حدی است که وجود اشکال در تعامل با همسالان به هر دلیل، منجر به عدم تحول اجتماعی کافی کودک خواهد شد (۳۱). در اوایل زندگی، کودک توجه چندانی به همسالان ندارد و بیشتر از همه به خانواده مخصوصاً مادر وابسته است. حدود هجده ماهگی کم‌کم توجه کودک به همسالان جلب می‌شود ولی هنوز همکاری چشمگیری با آنها ندارد. از حدود ماه بیستم به بعد به‌منظور برقراری روابط متقابل، تغییرات عمده‌ای در رابطه با همسالان ایجاد می‌شود. کودک از این به بعد از تنها بازی کردن و مشاهده بازی دیگران کم‌تر استقبال می‌کند و بیشتر دوست دارد با کودکان دیگر ارتباط برقرار کند و تمایل به همکاری در او آشکار می‌شود (۲).

ارتباط با همسالان، تجربیات یادگیری برای کودکان فراهم می‌کند که به طریق دیگری نمی‌توانند آن را کسب کنند. از آنجا که همسالان از جایگاهی مساوی با یکدیگر رابطه برقرار می‌کنند باید بیشتر از زمانی که با بزرگسالان رابطه برقرار می‌کنند مسئولیت ادامه گفتگو، همکاری و تعیین هدف در بازی را بپذیرند. کودکانی که شرایط بازی با همسالان برای آنها فراهم می‌شود از مهارت‌های اجتماعی بیشتری برخوردار هستند (۲۵). به نظر می‌رسد بزرگسالان نیز به این گرایش طبیعی کودکان نسبت به همسالان توجه کرده و با فراهم کردن شرایط مناسب جهت ارتباط کودک با همسالان، به کسب مهارت‌های هیجانی - اجتماعی متناسب با سن کمک کرده‌اند.

از طرف دیگر حیطه‌های مختلف تحول اعم از حیطه شناختی، حیطه تحول زبان (بیانی و درباختی) و حیطه تحول جسمانی (حرکتی و خودیاری) بر هم اثر می‌گذارند و ناهمطرازی در تحول هر یک از حیطه‌ها به نحو بارزی بر تحول هیجانی - اجتماعی تأثیر می‌گذارد (۲۸). آنا فروید نیز معتقد بود تحول در طول خطوطی به موازات هم صورت می‌گیرد و هرگونه ناموزونی در تحول این خطوط به دلیل سرمایه‌گذاری خوددوستدارانه مادر بر بعضی از خطوط تحول می‌تواند باعث مشکلاتی در تحول خطوط دیگر شود (۲۹). از آنجا که در این پژوهش فقط به بررسی تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان پرداخته شده و سایر حیطه‌های تحول بررسی نشده است، با توجه به موارد بالا شاید بتوان گفت مشکلاتی در تحول حیطه‌های دیگر وجود داشته است که تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده است.

علاوه بر این در تبیین یافته‌های به‌دست آمده در این گروه سنی می‌توان به نقش فرهنگ نیز در چگونگی تحول مهارت‌های هیجانی اجتماعی کودکان اشاره کرد. پژوهش‌های بین فرهنگی نشان می‌دهد دیدگاه‌های متفاوت مراقبت‌کنندگان در فرهنگ‌های مختلف می‌تواند تحول هیجانی - اجتماعی کودکان را تحت تأثیر قرار دهد (۳۰). در برخی فرهنگ‌ها از جمله جامعه ایران با وجود اهمیت توجه به نیازهای روانی و جسمی کودک، رفع نیازهای جسمانی مثل رسیدگی به خواب، تغذیه، بهداشت و سلامت جسمی در دوره شیرخوارگی و نوپایی از اولویت بیشتری برخوردار است. این مسئله می‌تواند باعث کم‌توجهی به نیازهای روان‌شناختی و تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی شود.

در آخر می‌توان به نقش مهدکودک‌ها اشاره کرد که در صورت داشتن شرایط مناسب می‌توانند به‌عنوان خانه دوم کودک، نقش مؤثری در تحول مهارت‌های هیجانی - اجتماعی کودکان داشته باشند. به نظر می‌رسد مهدکودک‌ها نیز

از محدودیت‌های پژوهش حاضر، محدود بودن نمونه به کودکان شش مهد کودک تهران و عدم بررسی کودکانی که خارج از مهد کودک نگهداری و تربیت می‌شوند و همچنین طولی نبودن پژوهش است. با توجه به اینکه ابزار استفاده‌شده در این پژوهش (جدول تحول مهارت‌های اجتماعی میشل) در ایران، با وجود کاربردی بودن آن جهت ارزیابی، برنامه‌ریزی و آموزش کودکان خردسال، در حوزه پژوهش کم‌تر مورد استفاده قرار گرفته است بنابراین در تفسیر نتایج به‌دست آمده با محدودیت مواجه هستیم. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های مشابهی در مهد کودک‌های شهرهای دیگر و همچنین در مورد کودکانی که خارج از مهد کودک تربیت می‌شوند با استفاده از جدول تحول مهارت‌های اجتماعی میشل (با توجه به کاربردی بودن آن) انجام شود. علاوه‌براین با انجام پژوهش‌های طولی می‌توان به نتیجه‌گیری دقیق‌تری دست

یافت. با توجه به نتایج به‌دست آمده در گروه سنی ۱-۲ سال مبنی بر وجود مشکلاتی در تحول مهارت‌های هیجانی- اجتماعی پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی برای مادران دارای کودکان ۱-۲ سال و مربیان مهد کودک‌ها به منظور افزایش آگاهی در زمینه اهمیت و توجه به تمامی حیطه‌های تحول این گروه سنی برگزار شود.

تشکر و قدردانی: این پژوهش به طور مستقل و با مجوز صادره از انجمن مهد کودک‌ها و مراکز پیش دبستانی تهران در سال ۱۳۹۲ انجام شده است؛ بدین وسیله از تمامی مسئولان و همچنین از مربیان و مادرانی که همکاری مناسب جهت انجام این پژوهش را داشتند صمیمانه تشکر می‌کنیم.

تضاد منافع: این پژوهش برای نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی نداشته است.

References

1. Hossein khazadeh AA. Social skills training to children and adolescents. second edition. Tehran: Roshdefarhang; 2013, pp: 87, 206. [Persian]. [\[link\]](#)
2. Seif S, Kadivar P, Karimi Nouri R, Lotfabadi H. Development psychology. 26th edition. Tehran: Samt; 2016, pp: 192 -196. [Persian]. [\[link\]](#)
3. Akers A, Mitchel H, Hoagland V. A developmentally based assessment and intervention program for infants and preschooler; Utah state university: center for persons with disabilities; 1992, pp: 97-158. [\[link\]](#)
4. Oades-Sese G, Esquivel G, Kaliski P, Maniatis L. A longitudinal study of the social and academic competence of economically disadvantaged bilingual preschool children. Dev Psychol. 2011; 47(3): 747-764. [\[link\]](#)
5. Matson J, Ollendick T. Enhancing childrens social skills: assessment and training. Behpazhouh A.) Persian translator). Tehran: Ettela-at; 2005, pp:41. [\[link\]](#)
6. Abdi B. Social skills and behavior problems of Iranian preschoolers. Journal of Iranian psychologists. 2008; 4(۱۶): 333-371. [Persian]. [<http://www.sid.ir/En/Journal/ViewPaper.aspx?ID=123964>]. [\[link\]](#)
7. Maggi S, Irwin LG, Siddiqi A, Poureslami I, Hertzman E, Hertzman C. Knowledge Network for Early Child Development. Analytic and Strategic Review Paper: International Perspectives on Early Child Development; 2005, pp: 6-9. [\[link\]](#)
8. Ladd G, Troop-Gordon W. The role of chronic peer difficulties in the development of children's psychological adjustment problems. Child development. 2003; 74(5): 1344-1367. [\[link\]](#)
9. Zins J, Weissberg R, Wang M, Walber H. Building academic success on social and emotional learning: What does the research say? New York, teachers college press. 2004, pp: 3-22. [\[link\]](#)
10. Katz L, McClellan D. Fostering children's social competence: The teacher's role. Washington DC: National Association for the Education of Young Children; 1997, pp: 373 -376. [\[link\]](#)
11. Flook L, Goldberg S, Pinger L, Davidson R. Promoting prosocial behavior and self- regulatory skills in preschool children through a mindfulness-based kindness curriculum. Dev Psych. 2015; 51(1):44-51. [\[link\]](#)
12. Campbell F, Ramey C. Effects of early intervention on intellectual and academic achievement. Child Dev. 1994; 65(2): 684-698. [\[link\]](#)
13. Tremblay R, Negin D, Seguin J, Zoccolillo M, Zelazo P, Boivin M, et al. Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. Pediatrics.2004; 114: 43-50. [\[link\]](#)
14. Rahbar Karbasdehi F, Hossein khazadeh A, Rahbar Karbasdehi E. Effect of social skills training on social self- empowerment and alexithymia in students with specific learning. Quarterly Journal of Exeptional Education. 2017; 2(145): 5-12. [Persian]. [\[link\]](#)
15. Jenaabadi H. The effect of social skills training on increasing self-confidence among children with verbal Learning disorders and children with nonverbal learning disorders. Journal of learning Disabilities. 2017; 6(2): 70-82. [Persian]. [\[link\]](#)
16. Sadri M, Zare Bahramabadi M, Ghiasi M. Effectiveness of attachment-oriented therapy on the quality of attachment and social skills in children whit oppositional defiant disorders. Journal of Child Mental Health. 2016; 3(2): 21-30. [Persian]. [\[link\]](#)
17. Khoshhal Roodposhtie V, Hossein khazadeh AA. The Impact of effective communication skills Training on parents of children with Hearing loss on social skills of children. Journal of Exceptional Education. 2015; 6(134): 45-55. [Persian]. [\[link\]](#)
18. Dadsetan P, Asgari A, Rahimzadeh S, Bayat M. Social-emotional skills in preschool children: A Demographic Comparison. Journal of Educational Psychology Studies. 2010; 7(11): 27-44. [Persian]. [\[link\]](#)
19. Yavarian R. Assessment of social-emotional skills development of children aged 4-6 years in Tehran kindergartens. International Journal of Psychology. 2012; 6(2): 99-111. [\[link\]](#)

20. Yasami S, Kian M, Geramipour M. Camaring. Comparing social skills of 4 to 5 years old preschool children of Evan-E-Gharb city. *Preschool and Elementary school studies*. 2015; 1(2): 1-18. [Persian]. [\[link\]](#)
21. Akers A. A developmentally based assessment and intervention program for infants and preschoolers. TorabiMillani F. (Persian translator). Seventh edition. Tehran: Samt; 2015, pp: 250-251. [\[link\]](#)
22. Berk L. Development psychology. Seyedmohammadi Y. (Persian translator). Tehran: Arasbaran; 2007, p: 350. [\[link\]](#)
23. Mansour M. Jenetic psychology. Tehran: Roshd; 2009; pp: 121,137. [Persian]. [\[link\]](#)
24. Farkas C, Vallotton C, Strasser K, Santelices M, Himmel E. Socioemotional skills between 12 and 30 months of age on Chilean children: when do the competences of adults matter? *Infant behavior and development*. 2017; 49:192-203. [\[link\]](#)
25. Dodge D, Colker I, Hermanc C. The creative curriculum for preschool. Reesidana F, Karimi M, TorabiMillani F, Hadian J, Hedvat S. (Persian translator). Second edition. Tehran: Khojasteh; 2015, pp: 16-19. [\[link\]](#)
26. Mansour M, Dadsetan P. Genetic psychology2. 14th Edition. Tehran: Roshd2016, pp: 59-60. [Persian]. [\[link\]](#)
27. Chen X. Culture and early socio-emotional development. *Child Dev*2009; 80(6): 1692-1704. [\[link\]](#)
28. Mahjour S. Play psychology. Tehran: Arasbaran; 2016, p: 233. [Persian]. [\[link\]](#)
29. Wang C, Hatzigiianni M, Shahaieian A, Murray E, Harrison L. The combined effect of teacher-child and peer relationships on children's social-emotional adjustment. *J Sch Psychol*. 2016; 59:1-11. [\[link\]](#)
30. Hashemi Razini H, Karampoor M. The effectiveness of executive function training program on social and communication skills of children who have autism spectrum disorders. *Clinical Psychology Studies*. 2015; 5(20): 161-186. [Persian]. [\[link\]](#)
31. Soleimany AS, Sadeghi HAH, Zerehponsh A, Rabie M, Esmaeli S. Effectiveness of rhythmic games on social skills of children with attention deficicit hyperactive disorder. *Gorgan university of Medical sciences*. 2016; 18(2): 91-96. [Persian]. [\[link\]](#)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

Study of Social - Emotional Skills Development of Children Aged 1-4 Years in Tehran Kindergartens in 2013

Roya Yavarian^{*1}, Fariba Sohrabi², Mah Monir Haghghi¹

1. Assistant Professor, Department of Psychiatry, Faculty of Medical Sciences, University of Medical Science, Urmia, Iran
2. M.A. in Educational Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shahid Chamran University of Ahwaz, Ahwaz, Iran

Received: July 12, 2017

Accepted: November 3, 2017

Abstract

Background and Purpose: Development in first years of life is very important and different from later years and has major effect on future life. Three domains of early child development have been recognized in healthy life course: physical, social-emotional, and linguistic-cognitive. The purpose of this research was to determine social-emotional skills development of children aged 1-4 years in Tehran kindergartens.

Method: For this research survey-developmental research, 138 children aged 1-4 years (boy 70, girl 68) were randomly selected from six kindergartens of different areas in Tehran.

The development of social-emotional skills of these children based on interviews with mothers and teachers and observation of children was identified in the chart of development of social-emotional skills. Data was analyzed by using of descriptive statistical methods, Kolmogorov-Smirnov single-sample test and single-sample t-test.

Results: Results indicated that there was significant difference between social – emotional skills score of 1-2 years old children and the criterion scores but this difference is not significant in other groups.

Conclusion: According to the results of this study, it can be said that the development of social-emotional skills of 1-2 year old children has been less attention and it seems that cultural-social-educational factors play an important role in this ignore.

Keywords: Social-emotional skills, development, kindergarte

Citation: Yavarian R, Sohrabi F, Haghghi M. Study of social- emotional skills development of children aged 1-4 years in tehran kindergartens in 2013. Quarterly Journal of Child Mental Health. 2018; 5(1): 117-126.

---

*Corresponding author: Roya Yavarian, Assistant Professor, Department of Psychiatry, Faculty of Medical Sciences, University of Medical Science, Urmia, Iran.

Email: mh_m_haghghi@yahoo.com

Tel: (+98) 044-32722932